

HOLSTEBROEGNENS MERGELSELSKAB

- ved Tvis Kloster Mergelleje

Mergelepoken i Tvis 1931-1935

Af: Ella Jensen

**Mergellejet ved Tvis Kloster Mølle, med Theuts materiel og to gravemaskiner.
Foto: Theuts arkiv**

Mergeloptagning ved Tvis Kloster Mølle Mergelleje

I 1928 begynder en større industrielt mergeloptagning ved Tvis Kloster mergelleje. Den tekniske ledelse herved overdrages entreprenør H. Theut i Viborg. Han stammer fra Tyskland, hvorfra kommer både lokomotiver og tipvogne til mergelbanen, som i 1931 anlægges fra mergellejet øst for klosterøen til Tvis station.

Op mod 100 tipvogne mergel transporteres daglig til Tvis station, til videre forsendelse med statsbanerne herfra.

Denne mergeloptagningstid, med megeltransport ad mergelbane varer kun få år, fra 1931-1935. Beretning herom fremkommer primært ved, at min far Niels Chr. Hansen har udført arbejde igennem samtlige år ved denne mergelbrydningstid, ligesom det herved tegner et stykke lokalt kulturhistorie.

Desværre, er min far Niels Chr. Hansens arbejdsprocesser herved, forduftet ud i mørkets tåge. Men af efterladenskaber fra den tid foreligger et par foto, hvorved han fremkommer ved et arbejdersjak, samt stående ved lokomotiv for mergeludkørsel. Lokomotivfotoet foreligger i to versioner, af samme maskine, ved samme sted.

Det ene lokomotivfoto - samt denne af arbejdersjak, har været udlånt til Jørgen Mejdahl, for beskrivelse af bogen "Tvis sogn – og dets beboere" og kan herved ses på siderne 166 og 167.

Beskrivelse af mergelleje ved Tvis Kloster mark af Jørgen Mejdahl, fremkommer herunder:

Mergelleje

De gårde, der opstår på Tvis kloster mark, får ret til at hente den mergel de har brug for i Tvis kloster mergelgrav, for så vidt de ikke selv har en mergelgrav på deres ejendom. I 1928 begynder en større industriel mergelbrydning i Tvis. Det er Anton Petersen, faderen til de to brødre Jens Christian og Lars Petersen i Tvis mølle, som foranlediger, at der dannes et andelsselskab Tvis Mergelleje, som får kontrakt med ejeren af Tvis mølle om udnyttelsen af mergelforekomsterne.

Den tekniske ledelse overdrages entreprenør Theut i Viborg. Han stammer fra Tyskland, og fra Tyskland kommer både lokomotiver og tipvogne til mergelbanen, som anlægges i 1931 fra mergellejet øst for klosterøen til Tvis station. Op mod 100 tipvogne mergel transporteres daglig til Tvis station til videreforsendelse med Statsbanerne. Også over Storåen til Mejrup lægges et tipvognsspor. I 1933 er mergelbanen ført igennem til Borbjerg og Hodsager sogneskel og videre til Feldborg.

På hvert lokomotiv er der en lokomotivfører og en fyrbøder. Det er ofte arbejdsløse mejerister, der har forstand på damptryk, der kører lokomotiverne. I alt er der ved brydningen og transporten af mergelen beskæftiget 60-70 mand, her-

iblandt nogle tyskere, som er kommet herop sammen med de leverede lokomotiver. Mange af arbejderne bor på Tvis mølle, hvor et hønsehus langs kirkegårdsdiget ryddes for høns og indrettes til mandskabsbarak.

I 1937 hedder andelsselskabet Tvis og omegns mergelselskab, idet man i selskabet optager en række sogne, hvortil man hidtil har leveret mergel: Råsted, Vejrum, Fousing, Asp og Bur. Hvor der ikke er anlagt mergelbane, sker udkørslen med lastbiler, og de overtager efterhånden al mergeltransporten. Politiet er efter vognmændene, fordi de kører med overlæs. De har en akkord på 10 kroner pr. favn, udkørt til 10 kilometer fra lejet og yderligere 1 krone for hver kilometer ud over de 10, dog højst 16 kroner pr. favn. Men det kan ikke svare sig, hvis vi ikke kører med overlæs, hævder vognmændene, som nedlægger arbejdet. Konflikten bliver dog bilagt ved, at vognmændene får en mindre forhøjelse.

Efter krigen - i 1948 - åbnes et mindre mergelleje på Amalielysts jorder vest for klosterøen. Transporten er nu helt overtaget af lastbiler. Endnu indtil 1960 køres der mergel ud fra Tvis mergelleje, men herefter ophører brydningen og mergelselskabet opløses. I 1967 skænker det opløste mergelselskab sin resterende kassebeholdning på 900 kroner til Tvis Idrætsforening og KFUM's soldaterhjem.

Det efterladte foto af arbejdersjak

Niels Chr. Hansen, stående som nr. 4 fra venstre.

Årsstatistik for opgravningsmængde

Oplysningskilde: Bent Hansen

Industribaneklubbens Forskningsafdeling.

Påbegyndt 1931 med 49 350 m³. længste køreafstand 18 km.

Kilde: Hedeselskabets Tidsskrift 1.1932.

Udkørt 1932: 73.476 m³.

Kilde: Hedeselskabets Tidsskrift 1.1933.

Udkørt 1933: 50.000 m³.

Kilde: Hedeselskabets Tidsskrift 1.1934.

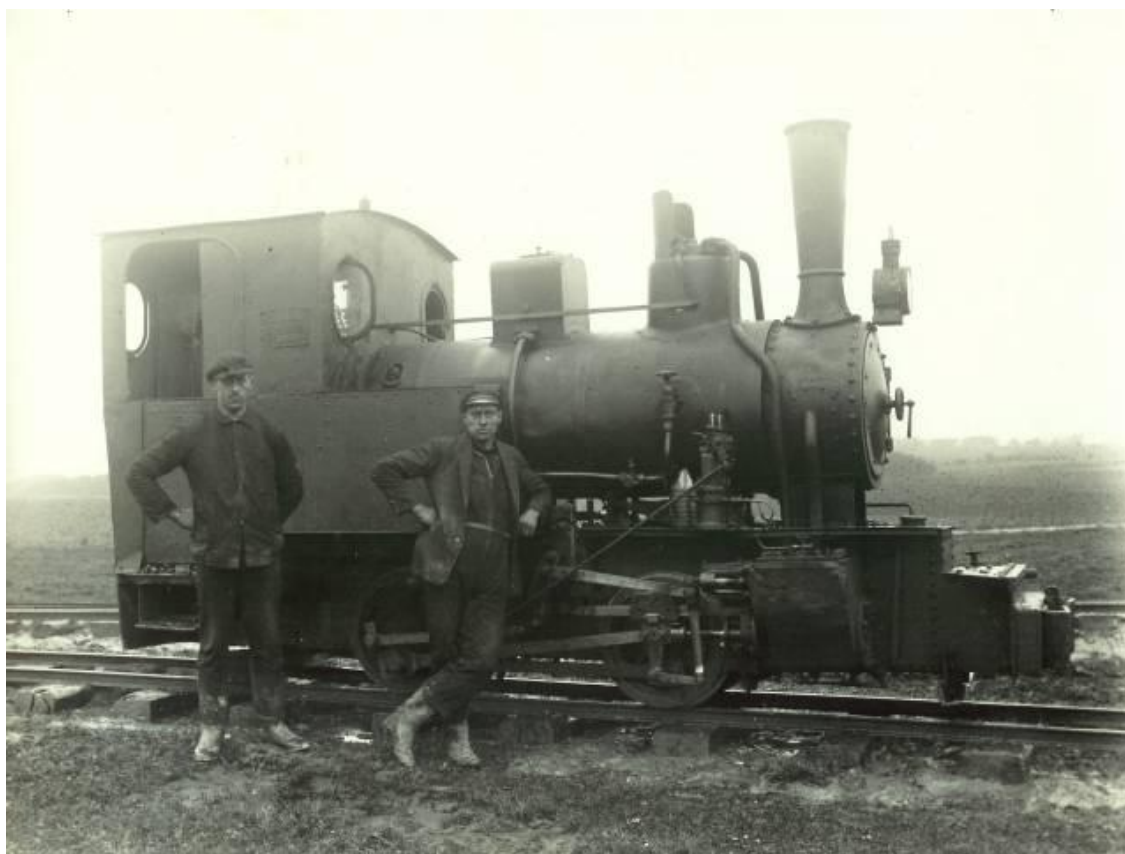
I 1934 var arbejdet så vidt fremskredet, at der kun manglede medlemmer i yderdistrikterne. Disse kunne med fordel forsynes med lastbil, hvilket nu kunne lade sig gøre med statstilskud på lige fod med mergelbaner.

Kilde: Hedeselskabets Tidsskrift 2.1935.

Entreprenøren var H. Theut, Viborg. Lejet hed Tvis Kloster Mergelleje. Der var i 1931 tipvognsspor på Tvis Station for materieloverførsel. Aftale med DSB herom underskrevet 27.11.1930. Det drejede sig om 200 vognladninger materiel. Sporet var fjernet igen 03.03.1931.

Trækmaskine for mergeltransport - ved Tvis Kloster Mergelleje

Henschel 12393/1913.

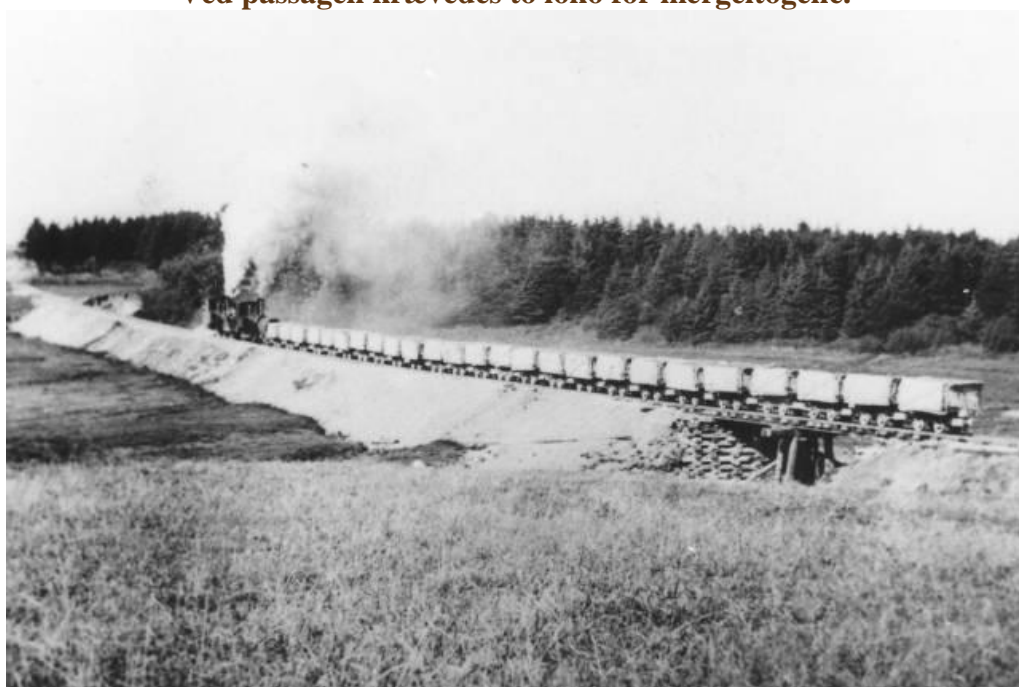

Niels Chr. Hansen, Tvis - stående til venstre

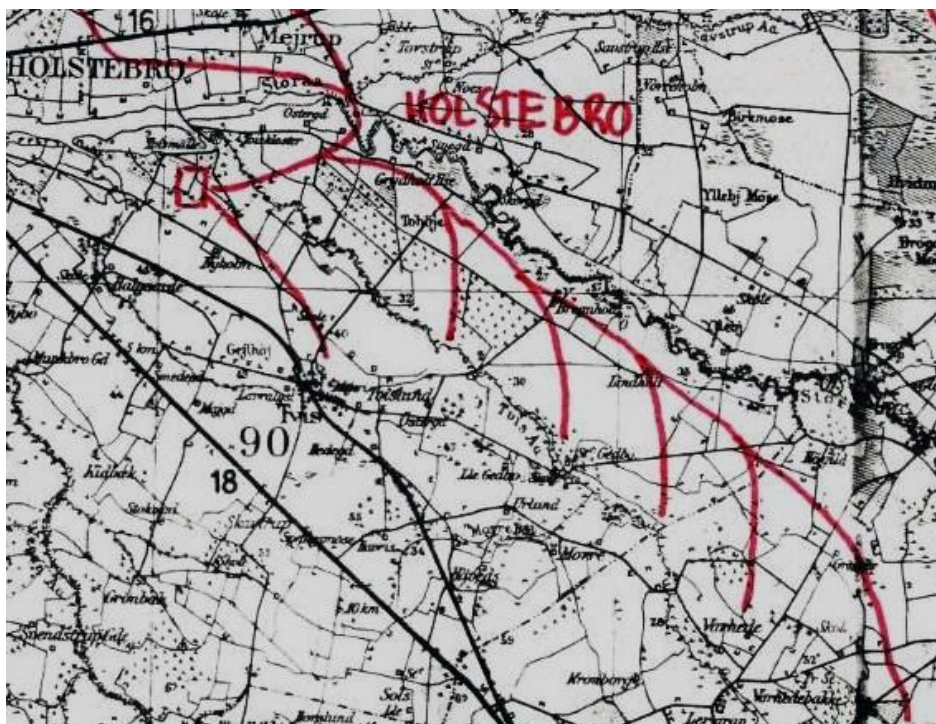
**Daglige træk for livet
- ved Tvis Kloster Mergelleje
Mergellejet set oven fra**

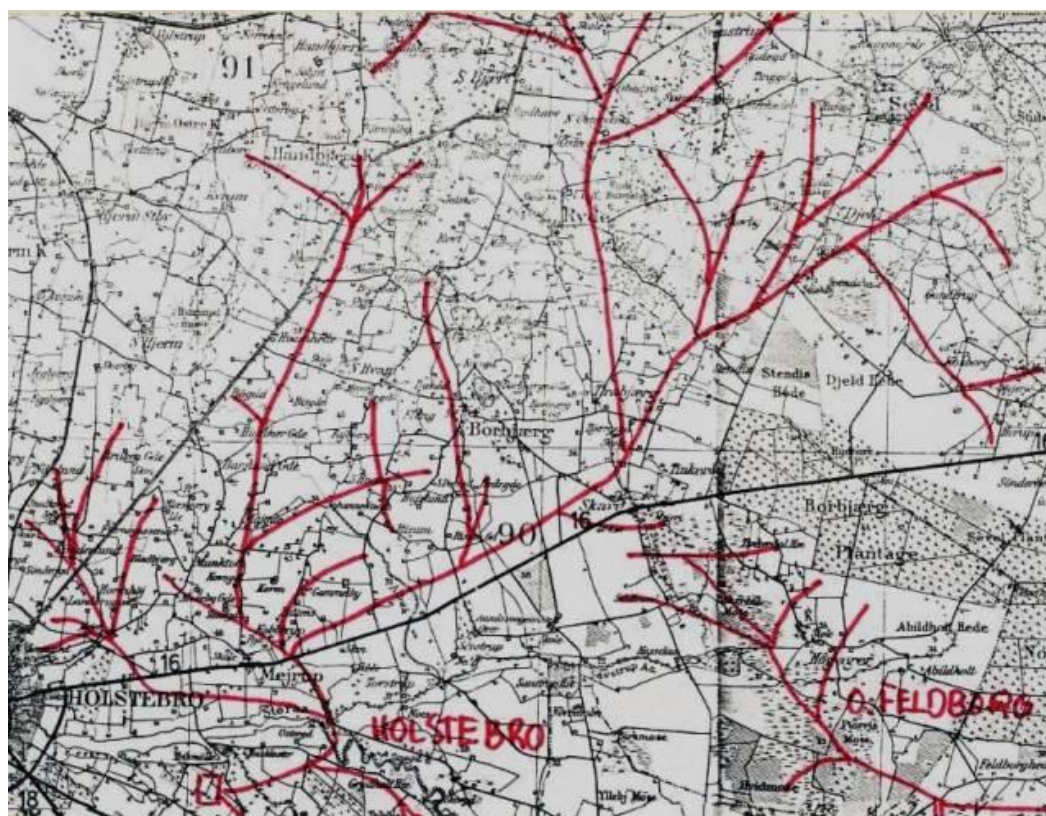
**Mergel sporene krydsede storåen på en midlertidig bro.
Ved passagen krævedes to loko for mergeltogene.**

Påtegnet sporudlæg gennem Tvis område - til Varhede, i Aulum sogn

Påtegnet sporudlæg gennem landsogne - nord for Storåen

Efterskrift

Det er ukendt og ret begrænset hvad historien fortæller om de mennesker, som ved slid og slæb for det daglige brød, har udført arbejde ved de mange arbejdsprocesser som har forekommet for den mergelgravning med sporudlægning og transport ud i landskabet mm.

Det kan dog næppe tænkes, at sporudlægs pilotering i alle tilfælde har forekommet gnidningsløst, med de mange forskellige lodsejere, hvis jordlodder blev beskåret med banespor for mergeludkørsel. Skulle dette være tilfældet, er det nytænkning over denne erhverv - som jord besidder.

Såfremt nogen, eller efterkommer af den mergelepoke, kan bidrage historien med fortælling fra den tid, er der hertil opsat en ”fortællerside” hvorved efterkommer af arbejderstaben, samt enhver anden med kendskab til mergelepoken ved Holstebroegnens Mergelselskab fra Tvis Kloster Mergelleje, kan bidrage historien herom.

Ligeså har det interesse at høre, hvordan lodsejer med mergelbanespor har opfattet denne mergeltransport over sine jorde.

Velkommen med historien på fortællersiden for mergelepoken.

Det gamle mergelbrydningsområde er i dag juli 2012 et af de smukkeste naturområder i Tvis. Se efterfølgende billeder. Foto Bent Bak

